

Милош Црномарковић

Београд - Србија

e-mail: crnomarkovic.milos.1962@gmail.com

ПОТАПАЊЕ МАНАСТИРА ДРАГОВИЋА

***Апстракт:** По предању, манастир Драговић подигнут је 1395. године. Због нестабилности терена на ком је био саграђен, подигнут је и освећен (1867) нови манастир. Данашњу, трећу локацију манастира одредио је почетак изградње Хидроцентралне „Перуча“, на реци Цетини (1954). Тада су се, због неких „виших интереса“, под водом већтачког акумулационог језера нашли остаци оба претходна манастирска здања, манастирско гробље и имање, као и село Кољане, а више хиљада српског живља је расељено, што се увелико одразило на етничку слику Цетинске Крајине. Манастир, који је вековима био и остао духовни центар српског народа Цетинске Крајине, завршен је 1958, а освећен 1959. године.*

***Кључне речи:** манастир Драговић, потапање, измештање, Цетинска Крајина, Епархија далматинска.*

Манастир Драговић (1395), по предању, подигао је српски народ из Босне, који је, повлачећи се пред Турцима, населио подручје северне Далмације. Најстарије манастирско здање, са црквом посвећеном Рођењу Пресвете Богородице, саграђено је на самом извору речице Драговић (притоке Цетине), недалеко од Врлике, па је и овде име реке, као и код остала два древна далматинска манастира – Крке и Крупе – одиграло главну улогу у одређивању назива богомоље.¹

Уз честа ратна разарања, обнове и поправке, биле су константна потреба манастира и због влажности (подводности) и растреситости земљишта, односно грађевинске нестабилности терена на коме је манастир подигнут, па су његови монаси одлучили да га преместе на бољу и погоднију локацију. Јеромонах Викентије Стојисављевић, добивши дозволу млетачких власти (1777), почео је подизање новог манастира, али су радови, због отпора братије, били прекинути. Међутим, на истом месту (1846), залагањем и трудом епископа Герасима Петрановића и игумана Јеротеја Ковачевића, градња је настављена. Ударен је темељ новој цркви (1856), која је, заједно са манастиром, освећена 1867. године.²

Године 1954. почела је изградња Хидроцентралне „Перуча“, на реци Цетини. Епископ горњокарловачки Симеон, као администратор Епархије далматинске, упутио је, 26. априла 1955. године, Комисији за верска питања Извршног већа Сабора Народне Републике Хрватске (КВП ИВС НРХ) представку, чију је копију проследио и Синоду

1 Орловић 2009, 156; Чоловић 2014, 24; Милаш 1901, 149-150; Милеуснић 1989, 139.

2 Милеуснић 1989, 141.

Српске православне цркве (СПЦ), а Синод Државој комисији за верска питања Савезног извршног већа (ДКВП СИВ-а), с молбом за интервенцију да се питање потапања манастира Драговића правилно реши.

У поднетој представи епископ Симеон моли за интервенцију како би се правилно решило једно, по њему изузетно важно питање у Епархији далматинској, а то је питање потапања манастира Драговића - Срез Сињ, које је било предвиђено изградњом хидроцентрале на реци Цетини. У даљем тексту представке епископ Симеон указује на чињеницу да је пројектом изградње хидроцентрале предвиђено и потапање манастира Драговића до врха манастирског звоника, што би значило потапање и свих бивших манастирских здања, заједно са манастирском економијом. Бивших, јер су током Другог светског рата готово све манастирске зграде, осим храма, највећим делом порушене и претворене у зидине, изгубивши тако своју функционалност, што је, у послератном периоду, увелико отежало манастирски живот.³

У представи се даље говори: о изузетном историјском значају манастира Драговића за православно становништво Цетинске Крајине, али и других околних насеља; о његовом подизању, крајем XIV века, од стране босанских Срба, који су, под притиском Турака, на челу са својим свештеницима и монасима, пребегли у Далмацију; о манастиру као народној тврђави и брани од унијаћења и исламизације православног српског становништва, што је подстакло Турке да га попале (1480), а његове калуђере протерају или побију; о поновном страдању манастира од стране турске војске (1537); о одласку једне групе драговићких калуђера (XVI век), због глади и несигурности, у Епархију будимску, где су основали манастир Грабовац; о одласку свих монаха манастира Драговића, услед турског зулума у Цетинској Крајини (1619), у манастир Грабовац; о обнови и оживљавању опустелог манастира Драговића тек 1694. године, заслугом епископа Никодима Бусовића, који га је изабрао и за своју резиденцију; о тесној вези историје самог манастира и историје српског народа у том делу Далматинске Загоре; о прворазредном историјском значају манастира Драговића као културно-црквене установе, иако формално не спада у категорију културно-историјских споменика; о родољубивом деловању манастирских монаха у интересу свог народа; о великој историјској неправди, у случају потпуног брисања манастира са лица земље, која би тешко погодила осећања тамошњег православног становништва, чија је традиција нераскидиво срасла са манастирском историјом и традицијом.⁴

Поред наведеног, у представи се каже да је утврђено да је манастир подигнут на месту некадашњег непознатог римског града, што доказује и римски натпис на камену жртвеника, који је, шумском богу Силвану, поставио неки Тит Аурелије, а који се налази на предњем левом углу манастирске цркве, као и још неки трагови римске културе и остаци ране хришћанске уметности, пронађени од стране органа Конзерваторског завода у Сплиту (КЗС) у околини манастира Драговића.⁵

На крају, епископ Симеон, у завршном делу представке, а на основу сазнања да је при Народном одбору Котара (НОК) Сињ формирана комисија, која је била састављена од представника власти и предузећа која раде на изградњи хидроцентрале на реци Цетини и која је имала задатак да изврши попис земљишта и зграда предвиђених за потапање, у име Епархијског управног одбора (ЕУО), предлаже: 1) да верска комисија упути

3 Архив Југославије (АЈ), Савезна комисија за верска питања (144), фасцикла 12, архивска јединица 200, *Представка администратора Епархије далматинске, епископа Симеона Злоковића, Комисији за верске послове Извршног већа НР Хрватске, поводом потапања манастира Драговића* (препис).

4 Исто.

5 Исто.

инструкцију комисији у Сињу, да, у договору са КЗС и манастирском управом, одреди најпогодније место за премештање, односно поновну изградњу манастира Драговића и то од материјала који је предвиђен за потапање; 2) да се зидови манастирске цркве поруше у присуству представника КЗС, због вероватноће да би се у њеним зидовима и темељима могло наићи на трагове, односно остатке римске (ранохришћанске) културе; 3) да се манастиру Драговићу - за земљиште које му је остављено после рата, а предвиђено планом за потапање - да накнада у земљишту на другом месту, које би било у близини места, а које буде одређено за изградњу нове манастирске цркве; 4) да се изградња нове манастирске цркве и управне зграде изврши о трошку извођача радова на хидроцентрали на Цетини, а у сагласности са Законом о накнади за експроприсане објекте приватним правним лицима, и 5) да се питање изградње нове цркве постави благовремено, како би народ Цетинске Крајине – с обзиром на чињеницу да је једном његовом делу манастирска црква истовремено била и парохијска - што краће био без свог храма.⁶

КВП ИВС НРХ је, поводом ове представке, на својој седници, одржаној 3. фебруара 1956. године, усвојила закључак „да се са Конзерваторским заводом Сплит види у коликој мери је заинтересована власт за очување тог објекта – да се на основу извештаја Конзерваторског завода Сплит у вези са постојећим прописима о експропријацији накнадно размотри претставка Епархијског управног одбора и да се онда одговори Савезној комисији, која је тражила... мишљење по предлозима Епархијског управног одбора.“⁷

Обавештен да се већ врши процена површина, које ће бити потопљене изградњом система Хидроцентрале (ХЦ) „Перуча“, на реци Цетини, ЕУО Епархије далматинске упутио је, 11. октобра 1957. године, Комисији за експропријације НОК Сплит, акт у коме се, између осталог, каже да је на самом почетку планирања радова на хидроцентрали на реци Цетини овај ЕУО предузимао неопходне кораке код надлежних инстанци да се манастиру Драговићу благовремено предвиди одговарајућа надокнада, односно одштета, како би се на другом месту подигла манастирска црква и пратећи објекти и тако продужило постојање ове сакралне и старе установе. У акту се даље наводи да је тада предложено и формирање једне мешовите комисије, која би била састављена од представника Епархије далматинске и надлежног државног органа, ради утврђивања висине надокнаде и локације новог манастирског храма и пратећих објеката, али се од тога одустало, уз образложење надлежних да треба сачекати почетак процене имања који ће доћи под удар експропријације, па пошто су почеле припреме око експропријације имања, која су предвиђена за експропријацију, овај ЕУО предложио је следеће: 1) да на лице места изађе једна мешовита комисија, састављена од представника Комисије за експропријацију НОК Сплит, ЕУО Епархије далматинске и представника манастира Драговића, ради утврђивања вредности објекта и површина које ће се експроприсати, као и ради утврђивања места и површине за нову локацију манастира; 2) да комисија посебно утврди: вредност грађевинског материјала оштећених објеката; вредност саме цркве са звоником, ради испостављања суме потребне за изградњу новог храма, пошто је у питању и манастирска и парохијска црква и в) вредност манастирског имања у земљи ради испостављања нове површине, која ће се дати манастиру из општенародне имовине или из другог комплекса.⁸

6 Исто.

7 АЈ, 144-15-230, *Zapisnik sa Druge sjednice Komisije za vjerske poslove Izvršnog vijeća Sabora NR Hrvatske, održane 3. II 1956. godine.*

8 АЈ, 144-26-280, *Допис Епархијског управног одбора Епархије далматинске, бр. 533/57 од 11. октобра 1957. године, Комисији за експропријације НО котара Сплит у вези експропријације имовине манастира Драговића (препис).*

По савету Експропријационе комисије у Сплиту, али и по усменим саветима добијеним у ДКВП и Светом архијерејском синоду СПЦ, ЕУО Епархије далматинске упутио је, у циљу избегавања управног спора, 10. новембра 1957. године, Имовинско-правном одељењу Државног секретаријата за финансије (ИПО ДСФ) у Загребу, представку с молбом да се питање накнаде приликом потапања манастира Драговића и његове имовине поступи у складу са законом, те да му се накнади објекат који је предвиђен планом за потапање, са одговарајућим минимумом имовине, како би манастир, као историјски објекат, наставио своје постојање, а поготово што се ради о једином парохијском храму тамошњих верника.⁹

У представци се даље каже да је ЕУО расположен за договор у вези одређивања нове локације манастира и саме накнаде, уопште.

Образлажући горе наведене захтеве, у овом поднеску ЕУО, поред осталог, стоји: „Потапањем долине реке Цетине, које је планирано у вези изградње система хидроцентрала на овој реци, биће потопљен и православни Манастир Драговић, који се налази на територији НО општине Сињ, Котар Сплит.

Пошто је у питању и једна историска установа Православне цркве, а и црквени објекат који и данас служи као парохиски храм за неколико околних села и насеља, Епархиски управни одбор, по сазнању да је Државна комисија предузела кораке за процену и оштећење цркви, с обзиром на околност што је у питању објект који је нужно потребан цркви и вернима, па се потопљени објект мора надокнадити цркви, односно вернима на другом месту, а сходно пропису Закона.“¹⁰

Затим, да се ЕУО Епархије далматинске својим актом одмах обратио Комисији за експропријацију Котара Сплит, која га је проследила Комисији за експропријацију у Сињу, као надлежној за овај случај, те да се Експропријациона комисија Сплит – Испостава Сињ, својим актом Бр. 246/57 од 17. октобра 1957. године, по овом питању, обратила сплитском котарском Секретаријату за општу управу, обавештавајући га да је још 29. октобра 1956. године обавила уобичајену расправу и извршила преглед, идентификацију, опис и процену некретнина, земљишта и свих зграда манастира Драговића.¹¹

У поменутом поднеску се даље каже да је на основу захтева ЕУО - којим се тражи да се манастиру Драговићу, као историјској и активној црквеној установи, додели земљиште за подизање новог објекта и то из општенародне имовине и у непосредној близини постојећег манастира, као и сама изградња новог објекта - Испостава Експропријационе комисије у Сињу затражила је од сплитског Секретаријата за општу управу (СОУ) евентуалне инструкције о поступању по овом питању, а копију овог акта доставила је и ЕУО Епархије далматинске у Шибенику.¹²

Истог дана, 10. новембра 1957, када је упућен допис ИПО ДСФ у Загребу, ЕУО Епархије далматинске упутио је КВП ИВС НРХ допис сличне садржине с молбом за интервенцију код надлежних инстанци, како би се питање накнаде за потапање манастира Драговића решило законски, тако што би се на другом подесном месту подигао нови храм, а манастиру дао нови минимум земљишта из општенародне имовине, као што је већ било предложено. У допису се даље каже да је Одбор о овом предмету обавестио

9 АЈ, 144-26-280, *Допис Епархијског управног одбора Епархије далматинске, бр. 558 од 10. новембра 1957. године, Имовинско-правном одјелу Државног секретаријата за финансије у Загребу у вези накнаде штете приликом потапања манастира Драговића и његове имовине* (препис).

10 Исто.

11 Исто.

12 Исто.

Експропријациону комисију у Сплиту и СОУ истог Котара и затражио образовање једне мешовите комисије ради одређивања локације новог храма и земљишне површине која би се доделила из општенародне имовине. У тексту дописа се, исто тако каже, да би, за правилно решење овог питања, требало заинтересовати и ИПО ДСФ у Загребу, као инстанцу, која доноси коначну одлуку.¹³

Готово идентичан допис упутио је и Патријаршијски управни одбор (ПУО) СПЦ, 23. новембра 1957. године, ДКВП СИВ-а с нарочитом молбом да иста посредује код Комисије за експропријације котара Сплит и ДСФ НРХ, како би се што праведније и целисходније решило питање потапања манастира Драговића.¹⁴

У решавање овог питања укључио се и Свети архијерејски синод СПЦ, па је, 26. новембра 1957, ДКВП СИВ-а, упутио акт с молбом за интервенцију код надлежних форума ради законског решавања предмета накнаде штете за потапање манастира Драговића, а уз акт су, као прилози, достављене и копије аката ЕУО Епархије далматинске од 11. октобра и 10. новембра 1957. године упућене Комисији за експропријације НОК Сплит и ДСФ НРХ.¹⁵

Преписка Епархије далматинске и надлежних државних органа око манастира Драговића настављена је и наредне године. Наиме, као што је већ речено, Епархија далматинска, односно ЕУО, сматрао је да накнада за потапање манастира треба да се да у објекту, како би 500-годишња црквена установа, а уз то и једина богомоља за више околних села и споменик културе, наставила своје постојање, односно живот. Међутим, НОК Сплит, својим актом бр. 06-2056/1-58 од 8. фебруара 1958. године, упућеним ЕУО Епархије далматинске, стао је на потпуно супротно становиште, које се огледало у томе да се на имовину манастира Драговића не може применити пропис о накнади штете у објекту.¹⁶

Размотривши овај став НОК-а Сплит, ЕУО му је упутио акт, чију копију је Свети архијерејски синод СПЦ, 4. марта 1958. године, доставио ДКВП СИВ-а, у коме се каже да је манастир Драговић парохијски храм целог низа села на том подручју, те да би његовим потапањем верници били лишени своје богомоље, односно најважнијег верског објекта, па да се, услед тога, на њега односи члана 15. став 2. Основног закона о експропријацији, који каже да се накнада у некретнини даје само када је у питању „потпуна експропријација“ некретнине неког правног или физичко-правног лица, што је случај са манастиром Драговићем. У акту се даље каже да је ЕУО, у случају недовољења његовог захтева да се манастиру надокнади одштета у објекту, спреман водити и управни спор. Исто тако, у акту стоји да је ЕУО обавештен о постојању општенародне имовине, у непосредној близини самог манастира, из које би се могла дати накнада у земљи на којој би се могла одредити локација за подизање новог манастирског храма, а с обзиром да је управник манастира на месечној војној вежби, договор око избора локације могао би се обавити и са представником овог одбора и архијерејским намесником сплитским Марком

13 Исто.

14 АЈ, 144-26-280, *Допис Патријаршијског управног одбора СПЦ, бр. 7835 од 23. новембра 1957. године, Комисији за верска питања СИВ-а у вези накнаде штете за потапање манастира Драговића.*

15 АЈ, 144-26-280, *Допис САС-а СПЦ, бр. 2752/зап. 665 од 26. новембра 1957. године, Комисији за верска питања СИВ-а, по питању накнаде штете за потапање манастира Драговића.*

16 АЈ, 144-26-280, *Допис Патријаршијског управног одбора СПЦ, бр. 2134 од 5. марта 1958. године, Комисији за верска питања СИВ-а, у вези потапања манастира Драговића; Допис Епархијског управног одбора Епархије далматинске, бр. 59 од 17. фебруара 1958. године, Секретаријату за општу управу НО котара Сплит, по питању накнаде штете за потапање манастира Драговића с молбом за интервенцију.*

Плавшом. У допису се даље каже да би ЕУО пристао на компромис да се о трошку предузећа које ће експроприсати нову хидроцентралу пренесе грађевински материјал на нову локацију и сагради нова црква, макар и мања од старе, како би се, на тај начин, извршила накнада по принципу *објекат за објекат*, што је Закони и предвиђао. ЕУО се, у овом допису, у једном тренутку позива и на акт КЗС-а, у коме се каже да се манастир Драговић третира као културно-историјски споменик, те Завод, услед тога, предлаже Котару договор са Епархијом како би се сачувала једна културна установа.¹⁷

Готово идентичан допис, с молбом да историјски манастир Драговић узме у своју заштиту и тако спречи његово гашење, ПУО СПЦ упутио је, 5. марта 1958. године, и ДКВП СИВ-а.¹⁸

Ова комисија упутила је у два наврата, 27. марта и 11. јуна 1958. године, представке КВП ИВС НРХ интересујући се за решење питања манастира Драговића. На повратну информацију није се дуго чекало и већ 19. јуна стигао је следећи одговор:

„Услијед изградње ХЕ „Перуча“ – Сињ, указала се је потреба, да се изврши експропријација некретнина на подручју НО-а општине Сињ и Врлика у површини од око 1.400 ха земље (углавном обрадиве) са преко 400 грађевних објеката којим је погођено 1450 домаћинства са око 9.400 чланова обитељи. Овом експропријацијом обухваћене су и некретнине Манастира Драговића које директно долазе под воду.

С обзиром на величину ове експропријације којом је обухваћен велики број домаћинства, од којих већи дио морат ће се преселити у друге крајеве, јер им се потапа сав или највећи дио њиховог пољопривредног земљишта заједно са стамбеним и господарским зградама, приликом процјене експроприраних некретнина као и одређивања накнаде настало се је, да се свим власницима експроприраних некретнина међу које спада и Манастир Драговић даде највиша могућа накнада.

Експропријациона комисија у Сињу извршила је по вјештацима процјену непокретне имовине Манастира Драговић, које су обухваћене овом експропријацијом, те у мјесецу ожујку ове године донијела рјешење о накнади, којим је одређена укупна накнада за исте у износу од Дин 11,815.394.-, од којег износа отпада на земљиште Дин 2,915.999.- на зграде и ограду Дин 7,265.370.- и на зидине остале од порушених и спаљених зграда за вријеме рата Дин. 1,634.024.-

По мишљењу Држ. секретаријата за послове финансија НРХ експропријациона комисија у Сињу правилно је поступила одредивши накнаду у новцу, с обзиром да тражење Епархије далматинске изражено у приложеном препису дописа Предсједника Патријаршијског управног одбора српске православне цркве бр. 2134 од 5. III. 1958. г. – да се накнада даде у другом објекту којег би инвеститор требао да подигне на другом земљишту, нема законског основа т.ј. такав облик накнаде није предвиђен у Закону о експропријацији (Сл. лист бр. 12/57.).“¹⁹

Иако овај одговор није деловао обећавајуће, КВП ИВС НРХ упутила је, 3. октобра 1958. године, ДКВП СИВ-а, нови допис у коме се каже да је, ипак, НОК Сплит решио да додели земљиште за градњу црквице, јер се постојећи манастир потпуно потапа акумулационим језером Перуча.²⁰

17 АЈ, 144-26-280, *Допис Епархијског управног одбора Епархије далматинске, бр. 59 од 17. фебруара 1958. године, Секретаријату за општу управу НО Котара Сплит по питању накнаде штете за потапање манастира Драговића (препис).*

18 АЈ, 144-26-280, *Допис Патријаршијског управног одбора СПЦ, бр. 2134 од 5. марта 1958. године, Комисији за верска питања СИВ-а с молбом да манастир Драговић узме у заштиту.*

19 АЈ, 144-26-280, *Допис Комисије за верске послове ИВС НРХ, бр. 38/4-1958 од 19. јуна 1958. године, Комисији за верска питања СИВ-а и вези експропријације манастира Драговића.*

20 АЈ, 144-26-280, *Допис Комисије за верске послове ИВС НРХ, број 08-38/5-1958 од 3. октобра 1958. године, Комисији за верска питања СИВ-а, и вези доделе земљишта за манастир Драговић.*

КВП СИВ-а проследила је, 27. октобра 1958, ова два дописа, КВП ИВС НРХ и ПУО СПЦ.²¹

Црква манастира Драговића, изграђена делом од материјала „другог“ манастира, подигнута је 1958. године, а освећена на Малу Госпојину 1959. године.²²

Данашњи манастир Драговић је треће манастирско здање на трећем локалитету, али без обзира на бројна страдања и измештања измештања, манастир Драговић, готово непрекидно на задатку очувања и ширења православне вере, био је и остао достојан и достојанствен симбол српскоправославног присуства у Цетинској Крајини, односно северној Далмацији.

Извори

Архив Југославије (АЈ), Београд
Савезна комисија за верска питања (144).

Литература

Милаш, Никодим (1901): Православна Далмација. Нови Сад:Издавачка књижарница А. Пајевића.

Милеуснић, Слободан (1989): Манастир Драговић. У: Мрђа, Николај (уредник) (1989): Косовска народна читанка 1989. Београд: Графичка радна организација „Просвета“.

Орловић, Сњежана (2009): Манастир Драговић. Београд-Шибеник: Истина – издавачка установа Епархије далматинске.

Чоловић, Бранко (2014): Манастир Драговић. Загреб: Српско културно друштво „Просвјета“.

21 АЈ, 144-26-280, *Допис Комисије за верска питања СИВ-а, бр. 01-209/2 од 27. октобра 1958, Патријаршијском управном одбору СПЦ у вези експропријације некретнина манастира Драговића.*
22 Милеуснић 1989, 139-140.

SINKING THE DRAGOVIĆ MONASTERY

By the surrender, the monastery Dragović (1395) was builded by Serbian people from Bosnia, which was, withdrawing by the Turks, settled the Cetin Krajina. The oldest monastery building was build on the source of Dragović river, Cetinas tributary. But, because of unstable terrain when the monastery was built, new one was built and awared (1867). The Dragović monastery, performing his long-lasting historical mission – the spiritual center of the Serbs from Cetin Krajina – was more than once destroyed, but the biggest tragedy was come in time of Communism (1954), when because of the hydro electric power plant building “Peruča” was sinked and moved to location where is the monastery today. Then, because of “highest interests” under the water of accumulating lake “Peruča” goes the remains of the both monasteries, the cemetary of monastery and the whole place and the village named Koljane, but more thousands Orthodox citizens is moved, which is directly influenced on the ethical picture of Dalmatian Diocese. By statistics, about the scale of the ethno-agricultural catastrophe of that region, telling us the fact that for the needs of build the hydro electric power plant “Peruča” was expropriated about 1400 ha (most agricultural processing areas) with more than 400 buildings, which hit more than 1400 households with about 9400 members of households. With this expropriation was also covered the buildings of Dragović monastery, which was under the water with sinking plans. In the action of justly solving the question of influencing, depositing and removing the monastery complex was participate most relative factors so, because of many peripatetics, the monastery, which was for many centuries stay the spiritual center and the Orthodox lighthouse of Serbs in Cetin Krajina was finished (1958) andconcius (1959). So, todays monastery Dragović is the third monastery building in third location but, instead of everything, the Dragović monastery, almost continuously on the task of preserving and spreading faith, was and is worthy and dignified symbol of Serbian Orthodox presence in Cetin Krajina, instead of north Dalmatia.